

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунист партиясынын
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарынын область Советиниң органы

1953
май
13
СРЕДА
№ 93 (2778)
ӨРТӨЗ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ (1 арый),
БҮГҮ КҮШТҮ ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ
ДҮРГЕН ДООЗАРЫНЧЕ! (1 арый).
ПАРТИЯҢИ АМЫДЫРАЛ: СЭБП Өвүр
райкомунун VII пленуму. С. Алет.—Кол-
хозта комсомол организациязынча парти-

жи удуртулганы экижидер (2 арый).
М. Люндуп.—Бедик бүүдүрүчүлүг күш-
акыл (2 арый).
И. Кулашев.—Ажылдагы кижилер бир
черден өскө черге алган учурунда ши-
көөндө оон шүүдөли тээлери (3 арый).

Х. Борисов.—Туруктуулан өг-бүдө ээси
(3 арый).
Е. Стасенко.—Хураган доруктурарынын
мастери (3 арый).
Кореяга тайбыччылыкта дугайында чу-
гаалжышыкчынар (4—арый).
Кореяда болушкуннар (4 арый).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ БҮГҮ ЧЕРЛЕРГЕ ДҮРГЕН ДООЗАР

Бөдө ажыл-агыйнын мурнуна салдын-
ган кол сорулгаарың бирээни—көдө
ажыл-агый культуларың дүжүттүн
дыка бедилери дөш демсел болур. Часкы
тарылга болза, ол сорулганы күөсөдиринин
өң харымсалганы үези.

Май мурунун социалист чарыжынын
чедилкинерин быжылгавышаан, көдөн-
ниң механизаторлары колхозчу тараажы-
лар-биле калы сырый күш-ажылчы дем
катыжылгада ажылдап, часкы тарылганы
өң эки агротехникти хуусааларда бедик
шынарды чорудуп, бүгү көдө ажыл-агый
культуларыңдан элекшилдиг дүжүттү
алырыңа быжыг суурну салыр дөш бүгү
күжү-биле ажылдап турар.

Эрткен чылдың май 10-да областа тары-
лга планын 57,8 хуу, оон иштинде колхозтар
61,8 хуу күөсеткен турган болза, бо чылдың
ол-ла үезинде областың колхозтары тарылга
планын 68,8 хуу, оон иштинде кызылгасты
93,2 хуу күөсөдирин турар. Иштиңи кураавыр-
ларын, аргаларын бүрүн болгаш шын ажылдап,
машинатор партиянын бүүдүрүчүлүгү бедил-
ди, районун партия, совет, көдө
ажыл-агый органдарынын таланында
удуртулганы экижидин тургаш, Чөөн-Хем-
чик район бо чылдың тарылганын часкы
оон ажылдын эгезинден тура-да өскө
райондардан дүргөн болгаш эки чорукта-
нын түнөөлүгү, район май 10-да тарылга
күөсөдирин тарымынын планын 103,8
хуу, оон иштинде кызылгасты тарымынын
планын 108,4 хуу күөсөткен. Тарылга
планын Сүт-Хөл район 89,3 хуу, оон иш-
тинде кызылгасты 118,1 хуу күөсөткен.
Тарылга өскө райондардан сонан кир-
ген болза-да, Танды район 76,3 хуу, Каз-
Хем район 74,0 хуу күөсөдирин турарлар.

Бай-Тайга районда «Дөн-Терек», Кызыл
районда «Бай-Будун», Сүт-Хөл районда
Киров атыг болгаш өскө-даа чамдык көдө
ажыл-агый артельдер боттарында алган
хүлөөлөргө эрестиг күөсөдирин, часкы тары-
лганы мурый дөзүп шыдаанар.

Бүгү чактарда күш-ажылды шын
органлаштып, күштерин болгаш чепсек-
херекселдерин тазырып тургузуп, тех-
никаны ажылдарынын депшилегилеги ме-
тодтары хертеген, хову бригадаларынын
кежигүнеринин механизаторлар-биле сыр-
ый калы ажылдажылганы боттарынын
турарында мурнакчы колхозтарда, МТС-
терге хову ажылдарынын чедилкинерин
шиптирип турар. Бүгү-ле чераерге
мычаар ажылдап болур болгаш ажылдар
ужураг. Бештик колхозтарынын, МТС
болгаш совхозтарынын күчүлүг техника-
биле хандырылганын ап өөргө, шунту
райондарга тарыга культуларынын тары-
лганын өң кыска хуусаада база бедик
шынарды доозарынын аргазы бар.

Ындыг тубузе, областың элөөн хөй
райондарында ол бүгү күштерин болгаш
аргаларын бүрүн ажылдап турар. Ол
чорук чүгө часкы тарылганы доозары-
нын хуусаанын узамдытырып турар эвес,
харын оң-биле калы агротехникти эки
хуусаалары үрөп, харымсалга чөк бай-
далды көргүзүп турар. Чижээ, май 10-га
чедир Эрен район тарылга планын чүгө
24,1 хуу, Өвүр район—37,3 хуу, Тес-Хем
44,1 хуу күөсөдирин ооза хоюдашкынын
болуп турар. Тарылганы элөөн эрте эге-
лөөн Улуг-Хем, Чаа-Хөл райондарынын база
Кызыл районун колхозтары тарылганын
эрткен чылдан дыка оожум чорудуп, ам
областың ортумаа түнөөлүгү безин чөп-
лей турарлар.

Тарылга ажыл бо райондарга эгезден
бээр ай чартын чедип турар хирезин-
ле-ле мындыг шыдажыр аргажы хою-
дашкынын көргүзүп турарынын учуру
чүдө? Ол райондарынын удуртуучулары
часкы тарылга үезинде колхозтарга, МТС-
терге удуртулганы болгаш контролду
кошкатын. Бар турар техниканы, тырттар
дириг күштерин дозуу-биле ажылдап
турар, чамдык колхозтарда күш-ажылды
сагыла-чуруму кошкак, доктааткан гра-
фика хүн саанында үрөп турар.
Тарылганын өң эки хуусаалары шак,

САПУН-ДАГДА

СЕВАСТОПОЛЬ. Сапун-дагың бажында
делгем оргулашта алдарың улуг-чагай
ак-даг турсаалы бедик турар. Брынга
турган фашист элекчилериниң 9 чыл-
дарың мурунда ол черге совет дайын-
чыларың тизелениң тугун кишиктин
тургуван.

Май 10-да маадыр-хоорай Севастопо-
лдуң ажылчы чоннары, Кара далай флоту-
нун шериг далайжылары, Брымың хоорай-
ларының болгаш суурларының төлө-
лөкчилери Тилегенци Хүвүн болгаш гит-
лер элекчилерден Севастопольдуң ко-
стоганын 9 чыл өвн демдеглээр дөш
Сапун-дагга чыгып келгенер.
10 шак 30 минута. Партия, совет бол-
гаш хөй-ниги организацияларың төлө-

минута саанында эрттип турар. Күш-ажыл-
дың организацияшканында болгаш машина
техниканың ажылдамында бар турар улуг
чепсектерин доп-доран чайладып, ажыл-
ды шиптирип-биле эде тургузуп тур-
гаш, тарылганы өң чоокку хүннерде до-
зарын хоюдап турар колхозтарынын, МТС-
териниң, райондарынын удуртуучуларында
негээр чүгүлө. Тарылга ажылын оон
соннар бичи-даа оожумнадыр—дүжүткө
улуг когарал болур дээрин билдир херек.

Трактор бригадалың бүрүзүнүң ажылы-
че кол кичөөнгейин салып, оларың тех-
никаны бүрүн ажылдаар дөш демселенге
бүгү талааның дузаны чедирерин партия,
совет болгаш көдө ажыл-агый органа-
рында бо хүнүнү сорулгазын шыңгыт не-
гер турар. Бүгү машиналарың хүн-дүн
иштинде бедик бүүдүрүчүлүгү ажылдарын
хандырар, тракторист бүрүзү элөөн
нормаларын доктаамал күөсөдирин болгаш
ажыр күөсөдирин чедип азыр. Оң-биле
калы колхозтарың кижилер болгаш тырттар
дириг күштерин тарылганы дүрген доозары-
ныга бүрүн ажылдаары чүгүлө.

Күш-ажылды депшилегилеги методу—
шак графиги-биле ажылдаш, хүнде 150—
156 ганы чаштырган Сарыг-Сен МТС-тин
трактористы Бодыров, Малышев, 158
ганы чаштырган Бай-Хаак МТС-тин тра-
ктористы Рассамгаин ишкеш кайтамчытыг
бедик көргүзүлгө чедип ап турар меха-
низаторлар бисте эвөөн эвес. Көдөңин
коммунистеринин, комсомолчуларынын хү-
лөөлөгү—мурнакчыларынын дүжүлганын
хүн-бүрү аштередиң, оңу бүгү тракторис-
терин ажылдап болуруп, күш-ажылды
бүүдүрүчүлүгүнүң нияти бедилкинерин чед-
ип азыр болур.

Механизаторлар — часкы тарылгага
шиптирип күш. Мычаарга оларын бедик
бүүдүрүчүлүгү ажылдарына колхозтар-
ын удуртуучулары бүгү байдаларын тур-
гузуп, хову тураларынын болгаш көжүп
чорур вагонынын культуралыг бай-
далын экижидип, ниятинин чедилкинерин
узам күөсөдирер.

Ажыл сөөлүрөөн тудумна темпнин
оожумнашпас дөш бүгү күштерин, аргаларын
мобилизастар. Темпнин дүргөлдөри-
биле калы хову ажылдарынын шынарынын
дугайын чангыс минутта-даа уттуп бол-
бас. Агрономдарың, колхозтар даргалары-
нын, бригадирлериниң хүлөөлөгү—хову
ажылдарынын шынары дөш контролду
шиптирип-биле күөсөдирер, тракторис-
терден, чамдыкчылардан болгаш өскө-даа
кыжылерден негездени бедилери, шынары
күжү ажыл бүрүзү шыңгып көөрү болур.

Ам үдө картофель, нога болгаш өскө-
даа техникти культуларынын тарылга-
зын чамдык райондарынын колхозтары бары-
кы эгезлөөн. Ам чүгө тарыга культура-
ларың эвес, оң-биле калы бо культура-
лары дүрген доозарыңче бир дөмей күш
салыр херек.

Социалист чарыштын мурнакчылары-
нын дүжүлганын калба-биле пропаган-
далап, шиптедиле ажылдарында, бүгү
агитация-массалыг ажылдарын улам
күөсөдиреринден ажылдын чедилкинерин
ламаарың. Партия райкомдарында, эге
организацияларда, МТС директорларынын
политика талазы-биле оракачыларында
ам үдө тарылганы өң дүрген, бедик шы-
нарды доозар дөш механизаторларын,
колхозчуларың социалист чарыжы
боттуг, тодаргай удуртулганы артык чү-
гүлө сорулга турбас ужураг. Партия ор-
ганизацияларынын агитаторларынын үң
хову ажылынын бүгү чактарында
ажылдап турар кижилерге хүн-бүрү дык-
налган, чаз сонуннар, сеткүлүгүг чөткөн,
агитчууластар, көргүзүг, хүлөөлөгүг сам-
быралары доктаамал үңгөн турар ужураг.

Ам артык хүннер часкы тарылганы бү-
гү-ле черлерге өң дүрген доозарынын
шиптирип үези. Коммунист партиянын
XIX съездинин көдө ажыл-агыйнын мур-
нунга салган сорулгаары күөсөдиреринден,
тарылганы чедилкинерин доозуп, элек-
шилдиг дүжүттүн суурну салыры областың
колхозчу тараажыларынын чүгүлө сорулга-
зы.

дегилери, флотун далайжылары, пионер
болгаш школачылар турсаалдык дөжөө-
ге чүс-чүс веноттарын салып турганнар.
Оң соонда хөй муң кыжыкчылар
милтин болган. Митинг доозулган соонда
Сапун-дагың ногаан оргулажыга масса-
лыг селгүүтөшкени, Кара-Далай флотунун
мыр болгаш танцы ансамблиниң, бот-ты-
ынгыр уран-чүтү коллективтеринин өюнү
болган. Кара далайың далайжылары бол-
гаш аалчылар Сапун-дагга музейге бар-
ганаар. Ында фотографаларда болгаш до-
кументтерде 1941—1942 чылдарда Се-
вастопольдуң маадырдык демселен болгаш
фашист элекчилерден оон коstagанын
көргүсөөн. (СЭТА).

Совет Эвилелинде Неро хөлдүн байлаа

РОСТОВ. Неро хөлдө ажылгың удобрение
болур илдин (минералдыг болгаш органи-
ка бүүдөмелер артышыкы) механизас-
тыг тывыкы эгезлөө. Ростовтун шик-ме-
диаторының станциязынын механизатор-
лары доврак сордулар шипти чорур сна-
рядты тургусканыр. Снаряд ол үнелиг
удобрения Ростов районун Ворошилов
аттыг колхозуңче хоолбайлар дамчытыр
чорудуп турар.

Неро хөлдүн муң чыл туруп келгениниң
дүргүзүндө оң дүвүңгө дыка хөй ил
чымылган дээрин сөөлү үдө чоруткан
шипчилелдер көргөскөн. Хөл илдин
чымылган калымын кылыны чамдык чер-
лерде 20 метр чедип турар, а оң нияти
курлавыры 250 миллион тонна болуп турар.

Илдин составында хөй чөмүң болгаш
азоттун үнүшкө эргөскө чүгүлө бүгү чүдө-
лөри бар. Ол черин тараачыныр илдин
шагдан тура ажылдап, оң-биле боттары-
нын огородтары чөмүңдиг, бедик дү-
жүттү ап турганнар. Ярослав областың
дүжүлгө-медиаторының пункттууун
ажылдачылары нога болгаш тарыга кул-
тураларына илдин салдарын хынааннар.
Ил-биле чөмүңдигке участоктарга карто-
фельдиң, согуаның болгаш өскө-даа но-
гаа культуларынын дүжүт чөмүңдиг-
диге чөк черлерде 30—50 хуу, суулаңың
болгаш виакың дүжүтү—ийи катан
бедик болган.

Ростовтун шик-медиаторының станция-
зынын чүгө чангыс доврак сордурукчу-
зу чай дүргүзүндө колхозчу шөлдерге 200
муддан эвөөн эвес тонна үнелиг удобрени-
ени берип шыдаар. (СЭТА).

66 параллельде

ЛАВРЕНТИЙ БУХАТЫ. Чукотка чарты-
гы ордулуктуң делгем девислөөриниң кы-
лың хар ишкеш. Чукотка далайың бол-
гаш Берингге өдүңгү эрик кыдында суу-
лары дошташтып догдан. Мычала-даа
чактың чөккүшүлүгү ораны хүн-бүрү улам-
на билдирип турар.

Чукотский районун колхозчулары дө-
лай анды аназырыга белеткен турар.
Чилино болгаш Дорно сууларыга ту-
рар артельдерин кижигүнери боду чор-
рур флотту септеп, аңчыларың брига-
даларын чөткөдөп тургузуп алганнар. «Брас-
ная зоря» артелиң колхозчулары дөлай
аның шыгып кадалаар дөштүгү чер кы-
лап алганнар.

Чукотканың аңчыларына амгы үезин
аның техниканы күрүңе хөй-биле бер-
ип турар. (СЭТА).

Уругларның чаа кадыкшылга черлери

ТВЯПСИ. Ахтадың курортунда уруг-
лар санаторий ажытынган. Уруглар сана-
торийлер ол ишкеш даг агаарың курорт-
тар Бакурбанде болгаш Цагверде ажы-
тынган. Бөлүнөөк климаттыг Джав деп ку-
рортка ийи уруглар санаторийин ажы-
дарыга белеткенип турар.

Грузияны өскө-даа курорттарында
уругларың калып калгала черлериниң
чектини база калбарган. Бобулетин, Цха-
тубо, Сурами курорттарда уруглар сана-
торий кижигүнеринин ажылдап турар.
Бо чалын Грузияга уругларың 22 ка-
дыкшылга черлери ажылдаар. (СЭТА).

Калбак механизациянын бүүдүрүлгөзи

ЛЕНИНГРАД. Хоорайың чик үлетип-
түнүгү бүүдүрүлгөлеринде бедик бүүдүрүчү-
лүг машиналарың болгаш чаа механиз-
мдерин саны өзүп турар. «Комсомолка» деп
даарылыга фабрикада чаа конвейер ажы-
лаада кирген. Ол продукцияны бүүдүрү-
п үндүрерин ийи елап улгатырар арзын
берген. Ол конвейерин ажылдааг кийр-
гени-биле фабрика калбак механизациянын
бүүдүрүлгөзи ашарган.

Ленинградтың улуг-улуг даарылыга
бүүдүрүлгөлерин дозуу-биле механизастаан.
Бо чылын ол бүүдүрүлгөлер пландан ажыр
50 муң ажыг доозарынын, тоннары
болгаш өскө-даа дааралыг кылымдары
белеткеп кылааннар. (СЭТА).

Чурттуң ховуларында

БҮРСК. Күзүн чажып тараан черлериниң
үнүшкүңүңгө хайгаарал областа калбар-
ган. Шебевский районун колхозтары
күзүн чашкан черлеринин чөмүңдигле-
гениниң планын дыка ажыр күөсөткен бол-
гаш шөлүгү 90 хууун илтирөөн. Шебе-
вскийниң колхозтарынын хөй нуруузу
илтирөөшкенин дыка кыска хуусаада—
бүдүн чартык болгаш ийи хүннерин дүр-
гүзүндө чоруткан. Мурнуу райондарда кү-
зүн чашкан черлерин илтирөөшкени
дооступ турар. (СЭТА).

Бүгү күштү часкы тарылганы дүрген доозарыңче!

Тарылга планын күөсеткен

Сүт-Хөл районда Киров атыг көдө
ажыл-агый артелиниң тараажылары час-
кы тарылганы 10—12 ажыл күннеринде
агротехникти бедик денгеле күөсөдир-
деп салган сорулгазын эрестиг боттары-
ның турарлар.

Колхозтун 1—2 хову бригадаларынын
тараажылары машина-трактор станция-
зынын трактор бригадалынын механизатор-
лары деминг күш-ажылы-биле тарыга кул-
тураларынын планын май 5-те күөсеткен.
Тарылга ол колхозта ам-даа үргүлчүлөп
турар.

Оң-биле калы социалист чарыштын
хову болгаш трактор бригадаларынын кир-
жичилери тарааны өй-шаанда сүт-биле
хандырарын чүгүлө көрүп, сүтгаш буга-
ларынын ашталгазыңче болгаш тракторис-
тер чайгы чер аңдырылганыңче база эге-
лен киркешен.

Сутгарыга бугаарынын ашталгазында
аштар Амак, Отуг-оол, Хуванкы. Биче-
Уруг, Контар, Докпа, Өзөй, үезин сөө-
түчүлүгү эң Содунам олар мурнакчылар
болуп, үдүг-норманын 150—200 хуу че-
дир күөсөдир турарлар. Ол ишкеш мур-
накчылар трактор бригадалында база көү-
лөп турар. Чижээ, трактористтер аштар Са-
нда-оол, Ылгаар-оол олар хүнде 28 га чер
чаштырар тургаш 38,4 ганы, илтирөөшкөн
аш Аякый хүнде 65 ганы ажылдап кылып,
колхозта часкы тарылганын шапкычылары
болуп турар.

Тырттар күштү чөп ажылдап турар

Чаа-Хөл районда Ленин атыг колхозтун
Аж-Хемде хову бригадалынын тараажыла-
ры часкы хову ажылдарын агротехникти
бедик денгеле эрестиг эрттирери-биле
чүткүлүгү ажылдап турарлар.

Хову бригадалынын киржичилери эш-
тер Бүрбүзүк, Сувакит, Кызыл-оол олар
15 га черин айт-биле аңдырып, олар хүн
норманын үргүчү 150 хуу чедир күөсө-
дир, тырттар дириг күштерин часкы тары-
лында чөп ажылдап турарлар.

Бригадада хову ажылдары үргүлчүлө-
шканын турар болгаш тарылганы чөккү кү-
ннерде доозар дөш тараажылар эрестиг
ажылдап турар.

Темпни кошкатып

Танды районун Жанов атыг колхозта
часкы хову ажылдары апрель 24-тен
эгезлөөн. Ол колхозта Бай-Хаак МТС-иниң
6 трактору ажылдап турар.

Илдин-даа болза, колхоз баштаар чери,
ында партия организациязы колхозчу
тараажыларынын болгаш механизаторларын
күзүн өй-шаанда таарыштыр мобили-
застап шыдаанын оң колхозта
часкы тарылганын темпни көчүрүп оожум,
тарылганын ам-даа доостой турар.

Бригадада партияны массалыг
ажылдар чөгүрү негезден чедир тур-
густунаан. Колхозта партия организация-
зынын секретари эш Натпиг-оол хову бри-
гадаларында тараажыларынын ортуңга
кончуг ховар аалчы болуп турар, ол иш-
кеш баштаар черин даргалары удурту-
га контролду дыка сула тургускан. Оң
хараазы-биле ажылга агротехникти эвес
аргалар чоруктары хову бригадалары-
нда чамдык колхозчулар болуруп турар.
Тарылга ажылында улуг чепсектерин
дарый чайлап узутмааш, бо хүннерде
часкы тарылганы бедик денгеле доозары
колхоз баштаар черинден, ында пар-
тия организациязын улуу-биле негетин
турар.

Мурнакчылар көвүдөп турар

Улуг-Хем районда Дмитриев атыг кол-
хозтун ажыл-ишчилери часкы тарылганы
10—12 ажыл күнүндө доозуп, бо чылын
байлак дүжүттү үндүрүп азыр дөш хай-
нышыкынын ажылдап турарлар.

Хову бригадаларынын тараажылары
часкы хову ажылдарын өй-шаанда, орга-
низастыг эгезлөө болгаш социалист чары-
штын күөсөдиргениниң түнөөлүгү мур-
накчыларынын хүрөөлөң көвүдөп турар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ХОЖУДАТПАС

Барың-Хемчик районун Кызыл-Ма-
жаны МТС-ни часкы тарылганы 10—12
ажыл күнүндө эрестиг доозар деп «Ленин
орун» колхозтун хову бригадалынын та-
раажылары-биле калы күөсөдир ап, ол
колхозту хандырары-биле МТС 4 трактор-
ту бригадалы чорудуп берген, олар апрель
18-тен эгезлөө ажылдаан.

Трактор бригадалы 400 гектар черин
ажылдап кылар тургаш 10 ажыл күнүндө
79 га черин аңдырып, 154 га черин ча-
жып тараан. Хову ажылында тракторлар-
нын багай ажылдап турарынын чыдагы-
ны болза, анык трактористтерин техника-
га чөгүрү негезден чедир өөредип ап
шыдаанында болгаш тракторларын
техника талазы-биле эки шынары сеп-
тетиниңден олар хөй ажыл хүннерин
анаа эрттирп турарында болуп турар.
Чижээ, № 4, 10, 19, тракторлар 2—3
удуа; №17 трактор 3 удуа үрөлөп 4,5
эзелгелерде ажыл чөк турар чоруктарга

Тарылга ажылын боттуг удурттур

КЫЗЫЛ-МАЖАНЫ. (Телефон-биле).
Барың-Хемчик районда «Совет Тыванын
беш чыл ою» колхоз часкы тарылганы 11
ажыл күнүндө 103 хуу күөсөдир. Ол
ишкеш «Большевик» колхозтун тараажы-
лары база-да багай эвес ажылдап, тарыл-
ганын 12 ажыл күнүндө бүтүп доостан.

Мон-биле калы ажылда чепсектерин
көргөдип эрттир болбас. Район часкы хову
ажылыңче апрельдин 25-те кирген, та-
рылганы 10—12 ажыл күнүндө доозар
ниги хүлөөлөгү алдынан турган.
Майның 10-да азы ажылдың 15 хүннериниң
түнөөлүгү районун тарылганы чүгө
84 хуу чөткөн.

Часкы хову ажылынын шак ыңдыг
хожулап, оожум темпиги болуп турары

Шөлду улам алгыдып турар

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» кө-
дө ажыл-агый артелиниң тараажылары
тарылга шөлүңгө чаа шөлдөрүн немей
кирип ап турар.

Колхозтун хову бригадалындан 50 кижилер
бо чылын бедик дүжүттүн чедип алы-
ры-биле чокта чаа 70 ажыл га черин

КОЛХОЗДАРДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЭЗИ

(Май 10 да хуу-биле)

Районнар аттары	Нияти чажып тарааны	Оон иштинде тарыга культура-лары	Кызыл-тас
1. Чөөн-Хемчик	96,9	103,8	108,4
2. Сүт-Хөл	89,3	94,7	118,1
3. Танды	76,3	82,9	99,9
4. Барың-Хемчик	74,8	79,0	94,7
5. Каа-Хем	74,0	82,7	98,3
6. Бай-Тайга	73,1	76,8	101,8
7. Чаа-Хөл	62		

ЮРИДИКТИГ КОНСУЛЬТАЦИЯ

Ажылдакчы кижилер бир черден өскө черже албан ужурунда шилчээнде оон шүүделин төлөзөри

Бандыг-бир организацияда ажылдап турар совет хамааты кижилер бир черден өскө черже шилчиргенде, анда үндүргөн бүтү шүүделерин төлөдү азыр өргөдү. Ол шүүдөдөрүн калың таларынын азы төлөткөн апырынын талымы-биле айтырылган көдүрүлүш түрүндө барымдалаш, ол талымы-биле чурумун дугайы тайгалыктырларын шилчирелди.

Ажылдакчы кижилердин ажырап кеткен өскө черже ажылдакчы-биле шилчирген чурумунда ук ажылдакчынын болгаш оон өвүңү иштинин орукка үндүргөн шүүделин база эт-херекселерин сөөртүргөн үндүргөн хөдөлгөн ажылдакчынын хулаасын азыр организация төлөп жүрүрү. Орта кижилердин үзгөлтүзү-биле шилчээни хамаарышпас.

Төлөзүнүн чуруму: бир өскө демир-орук-биле чоразан болза, билеттиң болгаш калың вагонга олурар, чыдарынын өртөөнү төлөзөр; демир-орук-биле чорун келген бир дүң-хүндөн ажык болган болза, ажылдакчы кижилердин организациянын арасында дугуржулга баугаар чычак вагонга чоругурун өртөөнү төлөзөр. Суг орду-биле чоразан болза, билет өртөөнү чоразан барымдалаш төлөзөр. Алч чычак вагонга чоразанда, оон шүүделин ук черде доктаатылган чурум баугаар төлөзөр. Эт-херексел сөөртүргөнү хөдөлгөн херек кырында үндүргөн баугаар төлөзөр. Ичылдакчы ажылдакчы кижилер болу 240 килограммдан, а оон өвүңү иштинин кижилер бүтү 80 килограммдан хөй өскө чыгып сөөртүр аргелин. Бир өскө ажылдакчы кижилердин чурумун организациянын шүүделин-биле чоразан болза, орук өртөөн-дө, эт-херексел сөөртүргөнү хөдөлгөн-дө төлөзөс.

Ажылдакчы кижилердин орукка чоразан үндүргөн азы-чөк болгаш доктар-доктаарынын шүүделин база төлөзөр. Ону ук келгенин а баар черинде азыр ужурун шилчирген 1/30 хөмчөөлүн барымдалаш, оон-биле калы бир дүң-хүндө 2 рубль 50 копейктер өвөөн өскө болгаш 10 рубльден хөй өскө кызыл төлөзөр. Турган черинден үнгөн болгаш чаа черге келген хуңерин бир дүң-хүн ден санаар.

Ажылдакчынын бодунга болгаш оон өвүңү иштинин кижилердин бүтүлгөн чыгыс үндүрүн ашка дууламчынын бөөр. Ол дууламчынын ажылдакчынын бодунга оон томуйлаатырган черинде барган бир айда азыр шилчирген догу хөмчөөлү-биле, а оон өвүңү иштинин кижилердин бүтүлгөн ажылдакчынын айла азыр шилчирген 1/4 хөмчөөлү-биле бөөр. Ажылдакчынын өвүңү иштинин ол дууламчынын азыр ишчилер болза, чүгдө оон азырамында турар калымын азыр ашаа, тургалары, азыр болгаш иези болур ужурун. Ажылдакчынын өвүңү иштинин хууза шилчире ап турар кижилерге дууламчы бөөрбөс.

Ажылдакчы кижилердин орукка чоразанынын шилчирген болгаш орукка чоругурун-га белеткенеринин, келген черинге дуу-

румчун азырынын 6 хонук хуусаалык шилчирген келген черинге айда азыр шилчирген барымдалаш төлөп бөөр. Үстүндө айтылган 6 хонуктун шилчирген болза, дууламчыга хамаарышпас болгаш ажылдакчынын мурунда турган ажылдакчы хулаасын бөөрүнө, орукка чоругурунга белеткенеринге база келген черинге дурумчун азырынга тустай бөөр шилчире болур. Бир өскө ажылдакчы кижилердин чоругу чедир ажылдакчы турган болгаш келген черинге база доразан ажылдап кирген болза, ол 6 хонуктун шилчирген бөөрбөс.

Дууламчылар төлөзөр талымы-биле бүтү чыгылган ажылдакчынын чаа келген организациянын үндүрү. Томуйлаатырган черинде келбөөн азыр ашылга киргенден өйтпөөн ажылдакчы оон шилчирген төлөзөр чыгылганлардын бүтүлгөнү-биле өйдөр ужурун.

Бир өскө шилчирген ажылдакчы чаа барган черинден хоойгу баугаар доктаатылган, доктаруушкан хуусаалын бөтөлгө, а ол иштинин калың-дө доктаатылган хуу-саа чокта бир чыл чедир ажылдакчы болу күзөли-биле ийикке азы күн-ажык чуруму грөш үндүргөн чорун барында оон ол черге келгенин үндүргөн шүүделин анда дедир төлөзөри.

Тур ажылдарда ажылдап турар ажылдакчыларын баштаар черинде айтыкчынын-биле бир черден өскө черже шилчирген болза, оларын орукка үндүргөн бүтү шүүделин төлөзөр болгаш ийик-бөөр чоругурун ийи талымын дугургушканын баугаар шилчирген болза үндүрү бөөр. Ийикти таварында шилчирген төлөзөр албан болур, а ийи талымын дугургушкан чүгдө төлөзөр түнүч дугайында болур ужурун. Өскө дууламчылар көргүзөри ийи талымын дугургушканын барымдалаш болур.

Бир өскө түр ажылдап турар ажылдакчы азы ажылдакчы кижилердин чорунда күн-ажык керээлинин хуусаалын төнгөн азы ол керөөнү кижилердин хамаарыш чокта күн чок болган ужурунда дедир чоругу ужу таварышкан болза, оон дедир чоругуна үнөр бүтү чыгылган хамаарышкан организация төлөп бөөр хуузаалыг.

Ажылдакчы кижилер өскө шилчирген чурумунда пунктунуң девискеринден үч-мөс ийикке азы ол чурумунда пунктунуң девискеринден 25 километрден хөй өскө дашкаар болза, анда чүгдө оон бодунуң болгаш өвүңү иштинин орук шүүделин, эт-херексел сөөрткөнүнүн хөдөлгөнү төлөзөр.

Ажылдакчы кижилердин болгаш оон албан ужурунда бир черде шилчирген чорумунда организациянын арасында дугуржулга баугаар кылын шилчирген чыгылган төлөзөрүнүн, дууламчы бөөрүнүн чуруму ийик болур.

Үстүндө айтылган талымы-биле тыптыр келген бүтү хомужал-чаргыларын харым-лакчынын хамаарыш турары девискерге улус судунга көр.

И. КУЛЯЦЕВ, область судунуң дарганынын оракачкысы.

Новосибирскте областың бот-тыныгыр уран-чүтө көрүдөдөн өрттирген. Оон үш удаа болган көргүзгөдөрүнө үчүн муң хире кижилер киришкен. Чурунта: Омекания демир оруунуң Барыбинес станицынын демир орук клубунун танцы коллективинин өң сөөлгү концертте «Жок» ден молдур таңынын ойноп турары. Чүрүү В. Лещинскийнин. СЭТА-нын пресскабинеси.

Ак-сеткилдиг бараан болукчу

Партиянын төөгүлүг XIX съездинин хоорай, көдөгө ажылчы чонунуң калкы камгаламын хөдөө үнелин-биле өкчилер, совет медицинанын чуртагы чөчө улам-на чокчулаалар харымсалгалыг сорулганын калкы камгалап органдарынын, өзгөчө акылдакчыларынын мурунга чорун-биле салган.

Ол хундулуг сорулганы өвүр районунуң Сагыма эмгекте салбырынның фельдшер амчыл, комсомолчу Валентина Насонова кызымак күүсөдип, калымын, культураның амчылдыг дөш чонуну мурунга асеткилдиг-биле бараан болуп турар. В. Насонованың ажылдап турары ирак сумуда эмгекте салбырынның арыг-шевери, иштиникин чорум-чүрүм терини өмгөтп.

Аарыг кижилерин элдес, кичээлгелин-биле хулаа ап, чалагаларга динчанын-биле барып, чогуур дууламчыларын көргүзүп турарында ашылга, анык эмчи Валентина Насонова колхозчуларын бажың-балганын, өй-өйдө эргий кезип, оларын амчылдап чуртагалымын улам культурулар дөш санитар-чырымын-кынын, кижизидикчи узур-дууламын улуг ажылды чоруп турар. Сумуда өскө школа-

нын санитарын байлап, ийик өөреникчилерин калкымын чуртагалымын оон доктаамап койгорулган.

Эш Насонова колхозчуларын болгаш шккола өөреникчилеринин ортузунга санитар-гигиена айтырылганын, халдары-дыг аарылар болгаш олардан камгаламын дугайында хөй-хөй кыска лекцияларын база беседаларын чорупу келген. Оон лекция, беседалары дилге чижектер-биле мазамыла үетинген, анда сөзүлгөнүн чыгып болур. Чүгүн-базанын аарыларга улуг эмгекте профилактиктыг хөмчөөлөрүн ол база-ла эвээш эвезит чорупу турар. Оон улумундан сумуга халдарынын аарыларын тыптыр чорупу көргүзгөн.

Валентина Насонова улугуң калкы камгаламы дөш могаг чөк демекши турарында ашылга, колхозчу суртун хөй-ини амчылдыгына, ийикти комсомол акылдакчы база дөш ийикке кырып турар. Эштин-ээлдес, ажылга кызымак, хөй-ини чыгып болурга, Валентина Насонова чок азыр ийик болгаш үнелен хундулөр.

К. САГААН.

Келир өөредилге чылынга

Бай-Тайга районунуң Каргы сумузуңуң ажылчы чону ийик чыл шкколанын 1953—54 өөредилге чынында оттулар мыктына 618 кулашты хал белеткен берген.

Бө таламы-биле Баргы суму Советинин даргасы эш Өскөн, ийик парторганизация секретары эш Бомбу улуг чонуну организастап удурутун эш халыгыр.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Шитпир түнөл чок артышаан

Сут-Хөл районунуң Хөр-Тайга суму Советинин (дарганын турган эш Сарыг-оол) 1952 чыдын ноябрда суму төзүгө бажык болгуну организастар деп шитпир хулаа алган. Күгөсөдип хылаалдан чок болганын ол шитпир бө хуңерге чедир түнөл чок артышаан.

О. БЕЛЕН-ООЛ.

Турумчуваан өг-бүлө өззи

Тимофей Сюрток Шагаан-Арыгнын ортумак шкколанын доошун үнгөн, аас-кежигити чуртагалда ашты, шкколанын кирген анык кижилерин бөрөө.

Өг-бүлелин чуртагалы оон база күзөп. Бодунуң ол күзөли анык кыс Зоа Балыковага илердин чугаалаан, анда чуртагалын санаалаш. Зоа саналы хулаа алган. Өг-бүлелин амчылдыг өгдөп, Баштайгы үгдө олар найырадыг чурттай турганар.

Ол аас-кежигити, найырадыг өг-бүленин чуртагалы Сюртокке эргип, үнелин эвез болган. Ичтанган ол өг-бүлелин чуртагалы бускан. Оон бузар-чүккө ажык-чаны, арыгынуу көм чок чыгыс Зоага балдыкпейн чоразан. Ол амчылдыг арыг сеткилин хомужаткан, оон баштайгы мазамынын карартып кузумаан, ол Зоанын калган, балдыкпейс «ас-кежигити» дилеп чорупу келди.

Сюрток даразында Херемде магалын эргелекчи Фая Огузова-биле тыныктып алган, муңуку хөвөр көз сөөргөсү көжө сөзлөп, өзүзүңүзү-биле олаңгай-нып, чыпынсадайнып турган, уругу айынып кирип алган. Сюртоктуң өг-бүленин чуртагалы ийи удаа өгдөп.

Сюрток ийик калымын чурттай турган-ла чыгышын киргеп үгдөдөшүн база катеп эгезөөн. Ол ам Херемден 180 километр чедир чурттай, ажылдап турар башкы Светлана Долумага чагаа чоругурун берген. Чагаанынын харымзы кел-

бейн турар бөөрү Сюрток «чындыда чыргал чок, суутта олча чок» дөш халдык өгдөп. Ол Шагаан-Арыг хоорайга ап чегеш, чагаа чорутканын Долумага ужурашты берген.

Сюрток бө удаа Долумага-биле база өг-бүлө болурун дугуржуп алган. Ичтанган ол доразан-на Кызыл хоорайга ап чегеш, облонога айтырып тургускан. Облоно Светлана Долуман «өг-бүленин» айы-биле Хереме өскө шкколанын башкымын докулаан. Долума Херемге келуп челе берген, а Сюрток түштүк ийикке база доктааган. Ол ам Херемде кижилер эмгектенде ажылдап турар Шүрлеп уругу-биле олуржуп алган.

Сюртоктуң өг-бүлө тургусканын түнелин мыкты болгон: баштайгы калымы Зоа Балыкова Чаа-Хөл район судунуң секретары, ийик калымы Фая Огузова Херемде магалын эргелекчи, түштүк калымы Светлана Долума ийик өскө шкколанын, а анык калымы Херемде кижилер эмгектенде ажылдап турар.

Сюртоктуң моралы улуг, социалыг өг-бүленин арыг чагайын бужартканын чоруп көстүп турда-ла, ажылчы чоннар депутаттарынын Чаа-Хөл район Советинин күтүсүмө ону Хереме суму Советинин депутаттыгы болгаш даргаанын сөнгүртүлдө удурамыншынын чыгыс сөөргөсү сөлгөсөдөшүн ужуру чүтү аргы!

Х. БОРИСОВ.

Нийтинин хөрөңгизин будатырбас

Барыш-Хемчик районунуң бугалтерин аппаратында төрөлдөр улус үгдө өөредилгенин саат ужураштырып, лиятинин хөрөңгизинге будагал кылым турарын чонуну талашканын чыгыс эвез удаа илердин келген. Районунуң партия комитетинин болгаш райсовет күтүсөдүп талашканын шүгүчүдөшүн ийикке кырып, калдарын амчылга шилчир азырын чугулааларын турарында ол негеделер амга чедир-ле түнөл чок артышаан.

Районунуң кол бугалтеринге Претков 1950 чыда кирген, кассиринге бодунуң дунданы Елена Преткованы кирип алган. Чонуну шилчир шүгүчүдөшүн албадыгыр, Претков 1952 чыда амчылдык үндүргөн. Оон орунуга дунданы Елена Преткова бугалтереп кирген, а кассиринге Еленанын угбасы Нина Преткованын хулаа алган.

Совет албан черинге төрөлдөр узамын шак иччаар салгашканын улаштып, нийтинин хөрөңгизинге будагалды чыгыс эвез удаа бодурун келгенин чүгдө чыгыс чижектерге көргүзгө-ле көмчүчүгө бидинер. Ворошилов аттыг колхозтуң көжүгүнөдөшүн шкколаларга көрөө баугаар өттүлөр ийи белеткен берип турганы: 1951 чыда 7300, 1952 чыда 3200, 1953 чыда 11000, шүгү 21,5 муң рубльдин районо мынчага чедир төлөп берген.

Шкколаларга чүгө калдарынын нарядтар (телевизор бижиктер) районунуң бугалтеризамды түнөл чөгү-биле овалатылган. Кызыл-Тайга шкколаларында 1952 чыдын марта кирген 3500 рубль түңүг нарядтар амга чедир төлөткөн. Ал,

М. САМУУ.

Бай-Хөл шкколаларында оон мурунда болгаш оонда-да киргизген ийик хөй нарядтар база-ла чыгышпаан.

Ол бүтү болза, будагалыкынын база бир азым хөвери болур. Оон ийик интерен эргелекчилерин киригени азы-чөк өтөдүн шыл хылаас, чүгдө папкага көчтөп каар турган. Чижээ, Улуг-Аянтыг шкколанын интерен эргелекчилерин турган Делгер 7 муң рубль санчылдан турда, оон чүгдө амчылдык халаан. Кызыл-Мажалык шкколанын бажык кырылаарында Хаажык баштаан болук кижилер көрөө баугаар 5 муң рубль алган, ажылды кылыбай ашканы анда-ла амчылган алганар.

Претковтарын боттары база-ла азыра эвез болуп, нийтинин хөрөңгизин шилчир азыншынын бугу шуулуң ап турганар. Маана чыгыс чижектер көргүзгө-ле чегерип, 1952 чыда Елена Преткованын кассадан ай санчыда ап келген рубльдин түнү 1845 чегеш, а ол ашканы дедир эгиткен калың-да документ чок. Иччаарга Кызыл-Тайга шкколанын эргелекчи турган Малчыннын шилчиргенден 918 рубльдин барымда чокка кызым алган турган.

Районунуң бугалтерия аппаратында шак ийик зарыгыг чоруктары биле-тур оон эргелекчи эш Паши база районо амчылдык эргелекчи эш Шаравин, оон кол бугалтер эш Иргат-оол олар калдык-да кемчө алабай келгени шыл эвез. Бө айтырымын дөш хулаа, төрөлдөр узамын буза шаар, нийтинин хөрөңгизин будагалды санчылданнарга харымсалга хулаадыр чугула.

М. САМУУ.

БУДУРУЛГЕ — ЭРТЕМИН БОЛГАШ МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ ЧЕДИШКИНЕРИ НЕПТЕРЕДИР

ХУРАГАН ДОРУКТУРАРЫНЫҢ МАСТЕРИ

Эртен чыды бистик колхоз челин-кенин дооскан. Нийтинин мал ажылын хөжүдөрүнүн плавин өүдөдөш кылдыр күтүстек. Колхозтан көдө ажыл-агын-ийик хөй продукцияны күрөө алган, а нарын дүңтүк дууламчыны 16,3 хуу ажык күтүстек бис. Дүңтүк плавин ажык дужагааны дөш колхоз чартык мизин хире рубльдин шилчирген алган.

Хөй ажылы—ажыл-агынның кол азыры. Ичтанган колхозтуң партия организация анда оон ийикке ийик салып турар. Бүдүрүлгенин эл харымсалгалыг азырамында коммунистер болгаш комсомолчулар ажылдап турар.

Бистик колхозтуң улуг хойжуу Сталинчы шилчирген лауреасы Григорий Павлович Гринько байлактыг дуржулганын чедип алган. Эртен чыдын ол бодунуң бирагалы-биле калы 100 хөй бүртүзүлгөне 126 хураганарын алган. Хөй оолдашканында белеткелди хураганарын неш-ден ашылган үскөн хураган доразан эгезээр. Тарын бозадыныга төрүт хойларын дүргөн болгаш аки белеткелди Григорий Павлович хураганарын үскөн соонда 5—6 хонган-ла хойларын кургаг өттүгү чердерге калдарып турар болгаш дүң-хүн иштинде чыгыс катан суггарар. Оон-биле сүт үндүр бестерин ажык чорудулганын дүргөн доктадып, хойларын судун соодурун турар.

Оон соонда оларын 6—7 хонук дүргүндө чоорту шыктыг, өг-сигенин оларже шилчирер: хойларын баштай чашпанын чердерге, оон кужурагү чердерге болгаш оон соонда шык нозаң өлтүргө олар-ладыр. Ол өдө хойларын күндө ийи—үш катан суггарып, дусту бөөри чугула. Хойларын кургаг өттүгү черден шыктыг оларже иччаар шилчирер чорук ийик азырын болдурубас. Нозаң шык өттүгү черге калдарып турар үдө бир азы бүдүн чартык шакта хойларын аргы оларга ийик-ле кургаг өттүгү черге олардырар. Оон соонда хойлар шыктыг өттүгү черге киргеш, ийилердин чыгары болдурубас.

Григорий Павлович хойнуң кышкы, харым-лаа хөй кырынга олардыкынын ийикке албан деп санап турар. Ол чүдө малдың калымын быгылаар болгаш хойларын чык оолдашынын арганын бөөр.

Григорий Павлович болза, хөй тарып бозадыр пунктунуң ажылдарынын баштайгы хуңеринде тарып бозаткан бүтү хойларын оондан эгезелерин ийи недея бурунгаар ашылган үскөн, кажаа чоругуна калдарып турар, а агаар аки өскө хуңерде оларын оларларже үндүрбейн турар. Төрүт хойларын ашылган азырынын техникамы мырнай-да бөдүн. Хөйү тарып бозадып турар үдө тарып бозатканын ай, хуңу айтып турар бүдүктү таманак хулаа бозып каар. Ол бөдүн арга практиктинг ажылга улуг дуулам.

Төрүт мурунда бир ай бурунгаар хойнуң соңгу бөтү азырын база эмин долгандыр дүңтү киргизип. Мону хойнуң оонду турар үеинде хирленемени дөш база чаа төртүнгөн хураганын ийик шөйтүдү азырындан камгалаары-биле кылдыр.

Григорий Павлович болза, чаш малдарын үдөлгөдү өстүренин арганын шилчирген азырын эгелекчилерин бөрөө болур. Оон бир кол чүдү болза, кажан соок болгаш көк чегче үмөндө, оолдашынын баштайгы чартымында төрөөн хойларын хураганарын өдөртпейн олардырар. Ийик методу ажылдап турган ажылчы күжүңү чыгылган барык чартык хуу хире шилчирер кызырын болур арга бар. Ол чорук бүдүрүлгенин чигидер болгаш чыкмы хуу ажылдарында херек кижилердин хосталар.

Ол сорулганы барымдалаш, Григорий Павлович хөй кажаанын дөш ап турар. Оон кажаанын 600 баш хөй бар. Оолдашканын ийик дүлүг үеинде хойларын хураганары-биле кады 10—15 бөдү чедир уууп турар болгаш кажаага база ол хире хураган кажааларын кылып алган. Олар хөй кажаанын доора түртү-биле унаштыр тургустууга болгаш муңуку тааным

тургаар кылдырган 1—1,5 метр калың ийик эрттер черге улашкан үер черин. Хураган кажааларынын экичигештерин кажан оларын ажыдып турда, олар эрттер черин дугай бөөр кылдыр база-ла ол хире калык хөмчөөдүгү кылар. Казан хойлар кажааже кирип турда, бирги хураган кажаанын экичигештерин ажылдыгына ынаар хураган кажааларынын дугарлары-биле бир дөш баскан демектерин хойлар кирер болгаш оон-да ийик улашкып чоруп баар. Ол үдө хойлар боттарынын хураганарын ийик дүрүп турар бөөр. Иччаар турган олар хураганарын бозып каап болур. Ичтанган, кажааже хойну кирерин мурунда кажаагына хураганарын бузуңгарга калык ийиктер-биле дугал каар. Казан хөй шүгү кире бергенде, калык ийиктерин ажылдыгына хураганар боттарынын нешери тыва бөөр. Хөй кажаанын ужуна база бир хураган кажаанын тускайлап тургузар. Оон ажык мындыг. Хөйү оларже ажылдыгына олар мөөңү-биле барбайн, кажааны долгандыр маңажып турар бөөр. Оларын бөдүн азыры берге болур болгаш өскө бөдүктөрүн хойлары-биле хөжүгө берип болур. Хөй-лар кажан ол кажаагынаштан үнгөндө олар бөдү-биле баар болгаш оларын өдөрө сүрүп үндүрер беле.

Хойлар оларга хураганары чокка дүргөн чыгыс берген ужурунда оларын сериже кири сүрери болгаш кажаагынаштарга үскүдөрү 20—30 минута үргүчүзөр. Чүгө дөргө, оларын эртен 9 шакта оларже сүрүп үндүрер, күндө ийи катан—12—13 шактарда болгаш кезе 4—5 шактарда хураганарын өмшөрү-биле өдөргө дедир өккөөр, а 7 шакта оларын дүңдөш эгезээр. Хөйлар чегин шилчирген чөткелдей бөөр ужурунда оларын үргүчү чегерер чорук хоралык. Хураганар-да болза, нешери чокта оожурган, дымшангы, чегерилгеге дүргөн чачыгарлар.

Хөй кажаанын сөөлгү чартымын ийи-ишчаар кылар.

тинде 30—40 хире чедир чыгыс-чыгыс үзүктөрүн хөй төртүр черин тургузар. Хөй төртүр өрөөдүн ханазында чөп талык ажыкты таварты үер черге чедир ийик болгаш күжү кошмак хураганардыг хойларга ийи кажаагынашты тускайлап тургузар. Хөй кажаанын ханазынын муруну талашында тургустууга үзүктөргө улуг хойлар турарында болгаш чыгыс хуңерде нешери олтатп чоруп барган хураганар турарында 4—6 чедир өрөөдөрүн тургузар. Оларга хоюлун каан сула, ар-бай, хө, чүгүл болгаш өскө-да чегерип урун каар. Ол кажан хойлар минералдыг чегерилгени нешери берген үдө олаа чугула. Ийик чүдөдөр чокта хойнуң сүтү басыраар болгаш чегерилгени чүдөдөрүн чегерилген хураганар дүк, довурак, өдөк чип түрүп берген. Иччаар бөгдөн олардын өздөшөн басыраар, ийик шөйтүдү азырындан улуг турар бөөр таварында эвээш эвез.

Бүтү-ле үзүктөн черлерин арыг-шевер тургузуң, өдөкти терендеги улары чугула. Григорий Павлович хураганарга улуур черин кылып берип турар. Үзүктөн ханазы тургаар оортан 20—30 сантиметрге хөмчөөдүгү хире черге өргөнөр калык каан азы доора ийик чөк болза теренин спонгары быгылааш, ханазы-аразын кургаг саваң-биле дождурттар. Хураган чүгдө орта чымды азыр, а улуг хөй болза ханага ол чер чөк болганында анда чымды шыдаас болгаш хураганын бөдөс. Хураганарын баштайгы 10—15 хуңерде кажаага тургузар чорук сооктан, довурак чип чоруктан болгаш ажык чөк шилчиргенден камгалаар. Оон ангыда хойлар хураганары чокта боттары тавар олтатп, кажаанын мурдун аки өлтүргө чедип турарлар.

Оолдашынын үсөндөн ангыда үзүктөр дугарларынын айы-биле хөй бүртүзүң бөдө демектен кааң болгаңда оларын олардында 3—4 бөдүктөрүн кады чыгыс-чыгыс кижилер кадарып болур. Ийик чорук немедде ажылчы күжү хөргөлөрүн дык кызырар.

